

OPAS

Lasten ja nuorten
puutarhayhdistys ry

PERHEIDEN PUUTARHATOIMINNAN JÄRJESTÄJÄLLE

PUUTARHANHOITO on perheiden hyvinvointia monin tavoin lisäävä harrastusmuoto, jonka kautta he voivat kylvää lapsiinsa luontosuhteen siemenen ja näyttää lapsille ruoan alkuperää opellen samalla viljelytaitoja myös itse. *Yhteistuumin viljelemään!* *Opas perheiden puutarhatoiminnan järjestäjälle* nostaa esiin perheiden puutarhatoiminnan moninaisia hyötyjä, virittää ajatuksia toiminnan erilaisista mahdollisuuksista, sekä antaa eväitä ja käytännön vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen. Materiaali on suunnattu erityisesti perheiden puutarhatoiminnan aloittamista suunnitteleville toimijoille, kuten yhdistyksille ja erilaisille kunnallisille toimijoille. Toivomme moninaisen perheiden puutarhatoiminnan leviävän eri puolille Suomea maalla ja kaupungissa, joutomailla, puistoissa ja vanhoissa puutarhoissa!

Sisältö

ALUKSI 4

LUKU 1

HYVINVOINTIA PUUTARHASTA 6

Alussa oli puutarha	6
Puutarha terveydenhoitajana	8
Aistielämykset synnyttävät muistoja	10
Yhdessä tekemisen iloa	11
Tuoksuva, maistuvaa, kaunista ja terveellistä ruokaa	12

LUKU 2

YHTEISÖLLISTÄ PUUTARHATOIMINTAA 14

Mitä on yhteisöllinen viljely?	14
Perhekerho Kumpulassa	16
Puutarhaleiri Roihuvuoressa	21
Yhteisöviljelmä Hermannissa	22
Toimintamallien vertailua	24

LUKU 3

TOIMINNAN SUUNNITTELU 26

Toimintamuodon ja -ajan valinta	26
Missä toimintaa kannattaa järjestää?	29
Toiminnan rahoitus	31
Osallistujat ja markkinointi	32
Suunnittelun aikataulutus	34

LUKU 4

TOIMINNAN JÄRJESTÄMINEN 36

Viljelytoiminnan järjestäminen	36
Lasten kanssa luomuna	37
Puutarhan vuosi	40
Materiaalit ja työvälineet	42
Toiminnan ohjaaminen	44
Viljelyohjaus	45
Lasten toiminnan ohjaus	45
Perhetoiminnan ohjaus	48
Toiminnan yleinen organisointi	49
Sadon kokkausta ja käsittelyä	50
Toiminnan kehittäminen	52

LUKUVINKKEJÄ 54

MUISTILISTA 56

Julkaisija | Lasten ja nuorten puutarhayhdistys ry
Julkaisu aika | 1/2015

Kirjoittajat | Pinja Sipari ja Janne Länsipuro

Kannen valokuva | Kukka Vanttaja

Sisäsivujen kuvat | Lasten ja nuorten
puutarhayhdistys ellei toisin mainita

Ulkoasu ja kuvitus | Maikki Rantala

Kiitos tuesta | Alli Paasikiven säätiö

Aluksi

PUUTARHA ON MONIN tavoin sivilisaatiomme perusta, lukuisten uskomusten ja tarinoiden paratiisi, paikka jossa kaikki sateenkaaren värit voi löytää kukista, hedelmistä, lehdistä, siemenistä ja kovakuoriaisten kuorista. Mustarastaan laulu ja kuivan heinän tuoksu tuovat mieleen lapsuuden ja auringon kypsyttämä sato kutsuu maistamaan.

Puutarhanhoito on suosittu harrastusmuoto, jonka kautta perheet haluavat antaa lapsilleen luontosuhteen siemenen ja näyttää heille ruoan alkuperää opetellen samalla viljelytaitoja itsekin. Yhteinen puutarhaharrastus tukee lasten ja perheiden hyvinvointia monin tavoin ja samalla kestävä kehityksen ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat tulevat osaksi arkielämää toiminnallisen kokemuksen kautta. Perheiden yhteisessä puutarhatoiminnassa tällaiset tavoitteet toteutuvat luontevasti ja puutarhanhoitotaitojen karttuessa kasvaa rohkeus osallistua myöhemmin yhteisöviljelmän toimintaan tai omaa viljelypalstaa osataan viljellä tarkoituksenmukaisella tavalla.

Tämän oppaan tarkoituksena on tuoda esille perheiden puutarhatoiminnan moninaisia hyötyjä, virittää ajatuksia toiminnan erilaisista mahdollisuuksista, sekä antaa eväitä ja käytännön vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen. Materiaali on suunnattu erityisesti perheiden puutarhatoiminnan aloittamista suunnitteleville toimijoille, kuten yhdistyksille ja erilaisille kunnallisille toimijoille.

Opas on osa Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen toteuttaman ja Alli Paasikiven säätiön tukeman, vuosina 2014-2015 toteutettavan **Sosiaalinen puutarha** -hankkeen koulutusmateriaalia. Lisäksi hankkeessa koulu-

KUVAAJA Sanni Seppo

tetaan kiinnostuneita perheiden puutarhatoiminnan aloittamiseen ja tuetaan kummikohteita toiminnan aloittamisessa. Hankkeen tavoitteena on perheiden hyvinvoinnin lisääminen levittämällä valtakunnallisesti Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen kokeilemia ja kehittämiä perheiden puutarhatoiminnan malleja.

Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen tavoitteena on syventää lasten ja nuorten luontosuhdetta sekä tukea kaikenikäisten hyvinvointia puutarhassa tapahtuvan yhteisen työn ja virkistykseen kautta. Toiminnan keskipisteessä on Kumpulan koulukasvitarha, joka on kulttuurihistoriallisestikin ainutlaatuinen puutarha keskellä Helsinkiä. Yhdistys järjestää kasvitarhalla leirejä, kerhoja, koulutuksia ja tapahtumia ja lisäksi tuetaan koulujen, päiväkotien ja nuorisotalojen puutarhatoimintaa. Perheiden puutarhakerhotoimintaa yhdistys on järjestänyt koulukasvitarhalla vuodesta 2010 alkaen.

Hankkeen ja tämän oppaan myötä toivomme monenlaisen uuden ja moninaisen perheiden puutarhatoiminnan leviävän eri puolille Suomea maalla ja kaupungissa, joutomailla, puistoissa ja vanhoissa puutarhoissa!

Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen puolesta, Helsingissä 12.1.2015

Pinja Sipari
Projektikoordinaattori

Eeva-Maija Bergholm
Toiminnanjohtaja

LUKU 1

Hyvinvointia puutarhasta

MAANVILJELYS- JA PUUTARHANHOITOTAITOJEN kehittymisen myötä metsästäjä-keräilijäihmisten oli mahdollista asettua paikoilleen. Kaupunkien lisäksi viljelytaidon myötä on kehittynyt monia muitakin kulttuuri-innovaatioita. Puutarhasta on myös tullut keskeinen osa eri uskomusjärjestelmien tarinoita. Tänä päivänäkin puutarhasta saadaan tuoreen ja terveellisen ruoan ohella ihania aistielämyksiä, koskettavia tunnekokemuksia, onnistumisen iloa ja monenlaista muuta hyvinvointia.

ALUSSA OLI PUUTARHA

Puutarha syntyy ja kasvaa ihmisen ja luonnon luovassa kohtaamisessa. Tuossa kohtaamisessa kasvaa myös ihminen. Ihminen ja yhteisö luovat puutarhaa teoilla, jotka pohjautuvat luonnon lainalaisuuksista tehtyihin havaintoihin ja niiden herättämiin oivalluksiin. Mitä enemmän ihminen oppii tuntemaan ja ymmärtämään luontoa ja itseään, sitä kykenevämpi hän on luomaan puutarhasta monipuolisen hyvinvoinnin lähteen.

Kasvukausien kuluessa ihminen voi puutarhassa toimimalla luoda oman paratiisinsa, rauhan ja uudentumisen paikan, jossa tehty työ ei ole raatamista vaan sananmukaisesti käy kuin tanssi ja palkitaan aineellisin ja aineettomin hedelmin, joiden arvon mittaaminen rahassa tuntuu turhalta ja mahdottomalta. Paratiisin luominen maan päälle on ollut puutarhureiden tietoinen tai tiedostamaton tavoite kautta aikain. Samalla he ovat luoneet hyvinvointia itselleen ja yhteisöilleen.

Viljelytaidon myötä syntyneiden kulttuurien uskomusjärjestelmissä, kuten juutalais-kristillisissä, islamilaisissa ja näitä varhaisemmissa persialaisissa tarustoissa paratiisi kuvataan täydelliseksi puutarhaksi, jonka kaikkivoimainen henki teki ihmisen elinympäristöksi. Luoja jätti ihmisen tietoisuuden uinuvaan tilaan, jotta tämä olisi yhteensopiva paratiisin täydellisyyden kanssa. Elääkseen siellä ihmisen piti aina olla hyvä ja tehdä oikein.

Ihmisen nautittua puutarhan hedelmiä hänen itsetietoisuutensa, tahtonsa ja havainnointi- ja päättelykykynsä kuitenkin heräsi. Hän ymmärsi miten yksi liittyy toiseen, päätteli mitä siitä seuraa ja pohti mitä seuraisi jos hän itse osallistuisi. Tietoisena olentona ihminen voi luoda paljon hyvää, mutta niin tehdäkseen hänen pitää kokeilla ja tehdä myös virheitä.

Paratiisista karkotettu ihminen perusti perheitä ja yhteisöjä, uskontoja ja valtioita. Inhimillinen kulttuurimme on viljelytaidon myötä syntyneitä. Niin tiede, taide, työntekeä helpottava teknologia kuin yhteiskunta- ja talousjärjestelmämme ovat kehittyneet yhdessä viljelykulttuurin kanssa.

Viljelyn myötä ihmisen suhde luontoon muuttui hyvin erilaiseksi verrattuna metsästäjä-keräilijöihin. Nykyihminen sekä nauttii, että kärsii luontosuhteen muutoksen seurauksista lukemattomien aiempien sukupolvien tapaan. Kaiken ihmiskunnan luoman hyvän ja kauniin vastapainona on paljon kärsimystä ja julmuutta. Puutarhassa ihminen kuitenkin osoittaa millaista kauneutta hänen inhimillisten kykyjensä ja luonnon kohtaamisesta voi syntyä ja sen, että luonto voi ihmisen toimien myötä köyhtymisen sijaan myös rikastua.

Buddhan kerrotaan kokoneen valaistumisensa puutarhassa mietiskellessään, antaen viitteen siitä, että puutarhan kautta voi kulkea toisenlaiseen, sisäisen rauhan paratiisiin. Kiinalaisen viisauden mukaan mikään ei ole niin tärkeää tai tee ihmistä yhtä onnelliseksi kuin puutarhanhoito. Luostarien puutarhat ovat olleet mietiskelyn ja rauhoittumisen keitoita niin idässä kuin lännessä. Valistusajan eurooppalaiset filosofit ja kasvatustieteilijät näkivät puutarhan kokonaisvaltaisen ihmiseksi kasvamisen kannalta tärkeänä ympäristönä, jossa ajattelu- ja elämäntaidot ja kauneuden

KUVAAJA Niko Hakkarainen

arvostus kehittyvät. Rauhallinen mieli, onnellisuus, kauneuden kokeminen, oma tahto sekä kehon, ajattelun ja tunteiden tasapaino luovat kiistatta ihmisen hyvinvoinnin perustaa. Niitä kaikkia voi kasvattaa puutarhassa.

PUUTARHA TERVEYDENHOITAJANA

Vielä sata vuotta sitten puutarhojen hyvinvointimerkitys tiedostettiin paremmin kuin nyt. Suomalaistenkin sairaaloiden, vankiloiden ja koulujen yhteyteen perustettiin puutarhoja. Teollisuuden likaamista naapurustoista muutettiin puutarhakaupunkeihin asumaan. Puutarha- ja yhdyskuntasuunnitteluun vaikuttivat sosiaaliset ihanteet, joilla pyrittiin luomaan eräänlaista paratiisia muun muassa Helsingin Käpylään ja Kumpulaan. 1928 toimintansa aloittanut Kumpulan koulukasvitarha edustaa tuon ajan edelleen elävää perintöä. Yhteiskunnan perusturvaa järkyttäneiden poliittisten levottomuuksien, talouskriisien ja suur sotien aiheuttaman hätätilan myötä puutarhojen merkitys välineellistyi kriisiajan elintarvikehuoltoon turvaaviksi toiminnoiksi. Itse hyvinvointikin käsitettiin jälleenrakennuksen aikakaudella suppeasti aineelliseksi elintasoksi ja terveydeksi, joihin ei puutarhoja katsottu tarvittavan.

Väkilukuun suhteutettuna puutarhoja on tänä päivänä vähemmän kuin koskaan ennen ja kaupungistumisen myötä ihmiset myös viettävät niissä entistä vähemmän aikaa. Tämä on harmillista ihmisten itsensä, yhteisö-

jen ja jopa kansantalouden kannalta, sillä puutarhassa toimimisen kautta voidaan miellyttävällä ja kustannustehokkaalla tavalla tarjota, löytää ja kasvattaa monia niistä hyvinvointia, terveyttä ja ihmisyyden taitoja rakentavista ja ylläpitävistä tekijöistä, joiden puuttuessa ihminen pahimmillaan jopa sairastuu.

Yhteiskunnassamme tyypillisiin, vähäisestä liikkumisesta, epätasapainoisesta ravinnosta, monenlaisesta vieraantumisesta, merkityksettömyyden tunteesta ja rytmittömyydestä johtuviin oireisiin, kuten allergiaherkyyteen, ylipainoisuuteen, heikkoon lihaskuntoon, univaikeuksiin, masennukseen ja ahdistukseen on mahdollista vastata ennaltaehkäisevällä, parantavalla ja kuntouttavalla hoidolla puutarhatoiminnan parissa.

Puutarhan terveys- ja hyvinvointivaikutuksista on nykyisin runsaasti tutkimukseen pohjautuvaa tietoa. Silti yllättävän harvat hyvinvointipalveluiden parissa työskentelevät ovat Suomessa ryhtyneet järjestämään puutarhatoimintaa. Perheiden puutarhatoiminnan järjestäminen on yksi hyvä tapa kääntää tämä trendi.

Puutarhan erinomaisuus ihmisen hyvinvointia tukevana ympäristönä perustuu erityisesti siihen, että puutarhassa toimiessaan ihminen on aktiivinen niin psyykkisesti, henkisesti kuin fyysisestikin. Koska ihminen on erilaisista osista muodostuva kokonaisuus, muodostuu myös hyvinvointi erilaisista osatekijöistä. Kokonaisvaltainen hyvinvointi kasvaa kokonaisvaltaisesta toiminnasta.

Karkeasti yleistäen voidaan sanoa, että lihaskunnan, nestetasapainon tai hapenoton näkökulmasta kuntosaliharjoittelu on tehokasta, mutta hoitaa vähemmän ihmisen psyykkistä terveyttä. Vastaavasti erilaiset mietiskelymenetelmät antavat harjoittajilleen mielenrauhaa, parantavat keskittymiskykyä ja voivat auttaa elämänhallinnan taitojen löytymisessä, mutta jättävät fyysisen kunnon ja ihmisen arkitodellisuuden vähemmälle huomiolle.

Puutarhassa monipuolinen hyötyliikunta raikkaassa ulkoilmassa, D-vitamiinia tarjoavassa auringon valossa ja vastustuskykyä kasvattavassa pieneliöstöympäristössä yhdistyy luonnon kauneuden ja lainalaisuuksien ihmetelyn synnyttämään mielenrauhaan. Puutarhassa toimiminen tarjoaa ihmiselle näkymän työhön tärkeänä tapana toteuttaa omaa inhimillisyyttään.

AISTIELÄMYKSET SYNNYTTÄVÄT MUISTOJA

Ihminen on sekä aineellinen, että ei-aineellinen olento. Molemmat puolet rakentuvat osista, joilla on tasapainoisessa suhteessa ollessaan oma merkityksensä kokonaisuudessa. Aistit muodostavat aineellisen ja ei-aineellisen olemuksen rajapinnan. Ihmisen aistielimet ja niihin liittyvät hermot ovat kehon osia, mutta niiden kautta syntyvät tunteet, havainnot, muistot ja oivallukset ovat luonteeltaan aineettomia. Jaettuna nämä yksilöllisesti koetut ilmiöt vahvistavat yhteisön yhteenkuuluvuutta ja yhteistoimintaa.

Ennen aistikokemuksen muuttumista havainnoksi ja edelleen päätel-

mäksi syntyy tunnekokemus. Tuo tunnekokemus, ihana yrttien tuoksu, kaihoisa linnunlaulu, hellivä ilta-auringon lämpö tai kostean mullan hyväily käsillä jättää pysyvän muistijäljen. Puutarhatoimintaan osallistuvien lasten aistimuistiin saattaa hyvinkin jäädä esimerkiksi tuoksuihin tai muihin aistihavaintoihin liittyviä jälkiä, jotka säilyvät huomattavasti pidempään kuin muistot paikoista, tapahtumista tai kohtaamisista. Vastaavasti vanhemmilla tai isovanhemmilla puutarhan aistikokemukset voivat herättää muistikuvia, joiden jakaminen lasten kanssa on arvokasta. Sukupolvelta toiselle jaetut

kokemukset rakentavat yhteisöjen kulttuurisia jatkumoa, joille syntyy arjessa tänä päivänä huomattavasti vähemmän luonteivia tilaisuuksia kuin aiempina vuosikymmeninä ja vuosisatoina.

Aistihavaintojen yhdistyessä tietoon ja kokemukseen syntyy päätelmiä ja oivalluksia, joiden pohjalta ihminen suunnittelee ja toteuttaa työtään. Aistihavainnot, oivallukset ja tunnekokemukset jalostavat ihmisen kykyä, halua ja herkkyyttä tunnistaa ja vaalia kauneutta. Kauneus, jonka luomiseen ihminen on omin käsin saanut osallistua, saa ihmisen kokemaan vastuuta ja arvostamaan sekä luontoa, että omaa ja toisten työtä. Samalla kehittyvät valmiudet kohdata ja yhteisöllisesti ratkaista ihmiskunnan luonnosta vieraantumisen seurauksia, kuten ilmastonmuutosta, luonnon monimuotoisuuden vähenemistä ja maaperän köyhtymistä.

Puutarha elää vuodenkierrossa ja siihen eläytyessään ihmisen kokemus rytmeistä ja ajasta syvenee. Luonnon kokeminen ja havainnoiminen rauhoittaa mieltä ja auttaa ihmistä tunnistamaan rytmejä ja niiden merkitystä myös itsessään, yhteisössään ja muualla ympäristössä.

Hoitamalla maata ja kasveja ihminen voi löytää niistä jatkuvasti ilon aiheita ja inspiraatiota. Hyvinvoinnin kannalta keskeisiä onnistumisen kokemuksia syntyy puutarhassa lukemattomista pienistä asioista kasvukauden varrella. Perheiden puutarhatoiminnassa onkin tärkeää auttaa osallistujia tunnistamaan onnistumisia ja kannustaa heitä iloitsemaan niistä.

YHDESSÄ TEKEMISEN ILOA

Yhteisöllinen puutarhatoiminta tarjoaa perheille helposti saavutettavan polun puutarhassa kasvavien hyvinvointihedelmien luo. Koko perheen toiminnassa kukin nauttii niistä yksilönä omalla tavallaan, perhe yhdessä toimien, ryhmän lapset keskenään leikkien, aikuiset jutellen, sekä osaa- mistaan ja satoa jakaen. Tärkeitä ovat myös koko ryhmän yhteiset hetket, ensimmäisten tapaamisten tutustumisleikit ja suunnittelusessiot, sekä yhteisen sadon valmistaminen ruoaksi.

KUVA AJA Sanni Seppo

Ihminen omaksuu erilaisia toimintamalleja havainnoimalla toisia ihmisiä. Perhe on lapsen ensimmäinen kokemus yhteisöstä. Perheessä muodostuvat ihmisen varhaisimmat käsitykset siitä miten yhteisö jäsentyy, minkälaisia rooleja sen jäsenillä on, mitkä asiat vahvistavat yhteisöä ja mitkä aiheuttavat konflikteja. Perhetoiminta puutarhassa tarjoaa luontevan tilaisuuden luoda, kokea ja kehittää perheyhteisön sisäistä dynamiikkaa. Puutarhan kiireettömässä ja runsaasti aistikokemuksia tarjoavassa ympäristössä

konkreettisen, hauskan ja hyödyllisen tekemisen äärellä syntyvät yhteistoiminnan käytännöt ovat suurelta osin myönteisiä ja rakentavia. Hyvin usein puutarha tuo ihmisistä esiin heidän parhaita ominaisuuksiaan.

Perheiden puutarhatoiminnassa perhe ja sen jäsenet kohtaavat toiset perheyhteisöt, jolloin niin lapsille kuin aikuisillekin tarjoutuu tilaisuus harjoittaa yhteisöllistä suunnittelua, suunnitelmien toteuttamista ja tulosten hoitamista, jalostusta ja niistä nauttimista. Tämä pätee yhtälailla puutarhan satoon, kuin puutarhaympäristössä syntyviin leikkeihinkin.

TUOKSUVAA, MAISTUVAA, KAUNISTA JA TERVEELLISTÄ

Ihmisen hyvinvointiin vaikuttaa keskeisesti kokemus osallisuudesta ja oman toiminnan mielekkyydestä. Puutarhatoiminta tarjoaa monia voimaantumisen ja osallisuuden kokemisen mahdollisuuksia. Kaupunkiviljelytoiminnan kasvanut suosio kertoo paljolti juuri siitä, että toiminnan kautta ihmiset kokevat voivansa vaikuttaa ja osallistua kaupunkitilan elävöittämiseen ja sen luonteen määrittämiseen. Samalla voi edes symbolisella tasolla osallistua yhteisönsä ruokajärjestelmän parantamiseen tuottamalla itse osan omasta ruoastaan. Se, että kaupunkikuvaa piristävien pikkuviljelmien tuottama sato jää usein osin korjaamatta ja silti viljelijät lähes poikkeuksetta ovat tyytyväisiä viljelykokemukseensa, viestii siitä, että toiminnasta saatu hyöty ei suinkaan ole kaupasta ostettua edullisempi yrttinippu.

Ihmisten ravinto vaikuttaa yksilön, yhteiskunnan ja ympäristön terveyteen ja hyvinvointiin muillakin tavoin kuin siihen liittyvän osallisuuden

kokemuksen kautta. Monipuolisen ruokavalion merkitys ihmisen terveydelle on ollut tiedossa jo kauan. Vaikka ravinnon perustan muodostaisivatkin vilja, peruna ja eläinvalkuainen, saadaan keskeinen osa terveyden kannalta tärkeistä vitamiineista ja hivenaineista nimenomaan puutarhan tuotteista, juureksista, vihanneksista, hedelmistä ja marjoista.

Perheiden puutarhatoiminnassa niin lapset kuin aikuisetkin tutustuvat kasviksiin ja kasvukauden kuluessa vaihtavat tietoja ja kokemuksia niiden käytöstä. Uusien kasvistuttavuuksien lisäksi toiminnassa voi laajeta myös käsitys siitä, mitkä kaikki osat tutuista vihanneksistamme ovat syötäviä. Perunaa ja muita koisokasveja lukuun ottamatta käytännössä kaikkia sellaisten kasvien osia voi syödä, joista tavallisesti syödään vain jotakin osaa. Niin juuresten naatit, kurpitsan kukat kuin vaikkapa mukulafenkolin juuretkin ovat paitsi herkullisia, myös terveellisiä. Yrtit ja syötävät kukat lisäävät aterioiden monipuolisuutta aistikokemuksena. Useimmissa tapauksissa osallistuminen kasvisten viljelyyn lisää myös valikoivien ja varovaisten lasten halukkuutta syödä monipuolisemmin.

LUKU 2

Yhteisöllistä puutarhatoimintaa

PUUTARHA TARJOAA MONENLAISIA mahdollisuuksia toteuttaa toimintaa perheille. Seuraavassa on esitelty kolme erilaista perheiden puutarhatoiminnan mallia, joiden toteuttamiseen Lasten ja nuorten puutarhayhdistys on jollakin tavalla osallistunut. Mallit ovat melko erilaisia, mutta yhteistä niille kaikille on yhteisöllinen viljely.

MITÄ ON YHTEISÖLLINEN VILJELY?

Yhteisöllisellä viljelyllä tarkoitetaan sitä, että jokin ryhmä – tässä tapauksessa puutarhatoimintaan osallistuvat perheet – hoitavat yhdessä kaikille yhteistä palstaa. Myös sato korjataan yhdessä ja jaetaan kaikkien kesken. Yhteisöllisyys ei nyky maailmassa ole itsestään selvää, vaan ihmisiä on kannustettava ja opastettava yhdessä toimimiseen. Alun mahdollisen epäroinnin jälkeen he useimmiten kokevat yhteisöllisyyden monin tavoin antoisana ja palkitsevana.

Yhteisöllisyydestä on puutarhatoiminnassa monenlaista hyötyä verrattuna yksittäisten perheiden vierekkäisiin omiin pieniin palstoihin:

- Puutarhakokonaisuuden viljelykierto voidaan suunnitella toimivaksi ja kasvilajien paikkaa vaihdella suunnitelman mukaan vuosittain. Pikupalstoista koostuvan puutarhan viljelykiertoa ei ole mahdollista tehdä samalla tavalla toimivaksi, jolloin kestävä maan hoito hankaloituu.
- Yhdessä tekeminen mahdollistaa ihmisten eri elämäntilanteiden huo-

mioon ottamisen. Kaikkien ei tarvitse olla viikoittain paikalla palstaa hoitamassa, sillä yhteistyö tuo hoitoon joustavuutta.

- Puutarhan sato saadaan tehokkaammin käyttöön, kun sitä on jakamassa säännöllisesti suurempi joukko ihmisiä. Tämän seurauksena sadon määrä myös kasvaa.
- Laajemmassa puutarhakokonaisuudessa voidaan kasvattaa laajempaa kasvivalikoimaa, jolloin viljelyporukan on mahdollista myös oppia enemmän.
- Yhdessä tekeminen on hauskaa ja leppoisaa ja mahdollistaa luontevan uusiin ihmisiin tutustumisen.

Parhaiten yhteisöllisyyteen voi kannustaa toimimalla itse esimerkkinä ja luomalla toimintatapoja, jotka mahdollistavat jokaisen osallistumisen. Puutarha on tällaiseen opetteluun oiva ympäristö: tarjolla on lähes joka kerta monenlaista tehtävää maan kääntämisestä kylvämisestä, kitkemiseen, kasteluun ja eri kasvien sadonkorjuuseen.

Ohjaajien ja osallistujien roolien väliset raja-aidat kannattaa pyrkiä pitämään mahdollisimman matalina ja osallistujat ottaa toiminnan suunnitteluun mukaan jo varhain. Osallistujien porukka muodostuu omannäköiseksi, kun sille ei ennalta aseteta liian tarkkoja rajoja. Ohjaajan tehtävänä on ennen kaikkea varmistaa, että jokainen kokee pystyvänsä osallistumaan.

Yhteisöllisen toiminnan ohjaamiseen palataan vielä oppaan **luvussa 4**, seuraavaksi tutustutaan erilaisiin perheiden yhteisöllisen puutarhatoiminnan tapoihin käytännössä.

Kumpulan koulukasvitarhan perhekerho

ILTAKOKOONTUMISIA PARI KERTAA VIIKOSSA

Lasten ja nuorten puutarhayhdistys on järjestänyt perheiden puutarhakerhotoimintaa Kumpulan koulukasvitarhalla vuodesta 2010 alkaen kahdella eri mallilla. Puutarhakerhossa parikymmentä perhettä kokoontuu Kumpulan koulukasvitarhalle alkukesästä 2 kertaa viikossa ja juhannuksen jälkeen kerran viikossa hoitamaan yhteistä palstaansa, nauttimaan puutarhassa oleilusta, leikkimään ja askartelemaan.

Toimintaa ohjaa 1–2 viljelyohjaajaa, sekä lastentoiminnan ohjaaja. Viljelyohjaajat hankkivat kerhoon siemenet, taimet ja tarvittavat työvälineet, sekä ohjaavat ja opastavat kerholaisia viljelyyn ja muuhun kerhotoimintaan liittyen. Lasten toiminnan ohjaaja järjestää lapsille askartelua ja leikkituokioita niinä hetkinä, kun he eivät halua olla mukana palstan töissä tai leikkiä puutarhassa vapaasti. Tällöin vanhemmat saavat välillä keskittyä täysipainoisesti palstatöihin.

Kumpulan koulukasvitarha on hyvien kulkuyhteyksien päässä sijaitseva alue, jossa puutarhaviljelyä on harjoitettu vuosikymmenien ajan. Puutarhaa käyttää laaja joukko eri toimijaryhmiä ja puutarha on varustettu tällaiseen käyttöön sopivaksi. Työkaluja on tarpeeksi isonkin joukon – niin lasten kuin aikuistenkin käyttöön ja puutarhatoiminnan kannalta oleelliset fasilitteetit, kuten vesipisteet, ulkokuusi ja sadekatos ovat kerholaisien käytössä.

Kerhon alkuvuosina oli käytössä malli, jossa kullakin kerhoon osallistuvalla perheellä oli oma pieni palstansa, jota he hoitivat ja jonka sadon he korjasivat omaan käyttöönsä. Lisäksi oli yhteisessä hoidossa olevia alueita, joilla kasvoi mm. kesäkurpitsaa ja monivuotisia yrttejä. Mallista luovuttiin, koska se aiheutti hankaluuksia toimivan viljelykierron suunnitteluun ja lisäksi perhekerhoon haluttiin tuoda sama aidon yhteisöllisen viljelyn malli, joka Kumpulan koulukasvitarhalla muutoinkin on käytössä.

Ensimmäisenä kerhovuonna puutarhakerhon rinnalla toimivat myös kokkikerho ja nk. toivekerho, jonka ohjelman perheet suunnittelivat yhdessä. Kokkikerhossa perheet kokkasivat ohjaajan johdolla maistuvaa kasvispainotteista ruokaa. Alkukesästä käytettiin kaupasta ostettuja aineksia, mutta kasvukauden edetessä siirryttiin käyttämään yhä enemmän koulukasvitarhalla kasvanutta satoa. Näihin kerhoihin oli erilliset ilmoittautu-

YHTEISÖLLISTÄ PUUTARHATOIMINTA

miset, mutta osa perheistä osallistui kesän aikana useampaan kerhoon.

Nykyisessä perhekerhomallissa koko kerhopalsta on kaikille yhteistä viljelyaluetta. Kasvit kylvetään ja istutetaan, maata ja kasveja hoidetaan ja sato korjataan yhdessä. Sitten sato jaetaan kullakin kerhokerralla läsnäolijoiden kesken. Sekä kerholaiset itse, että kasvitarhan henkilökunta ovat olleet malliin hyvin tyytyväisiä, sillä nyt palstalla on käytössä kunnollinen viljelykierto, sato tulee tehokkaasti käyttöön ja alue on pysynyt siistinä.

Toimintaa rahoitetaan eri lähteistä. Toimistotyötä ja ohjaajien palkkioita on pystytty osittain kattamaan yhdistyksen muiden hankkeiden budjetista ja lisäksi vuosittain on saatu kaupungin sosiaalivirastolta pieni avustus, jonka turvin on voitu palkata lasten toiminnan ohjaaja. Joinakin vuosina on saatu myös säätiöapuraha (Alli Paasikiven Säätiö, Rikalan säätiö). Lisäksi kerholaiset maksavat osallistumismaksua, joka kattaa siementen, taimien ja mahdollisten lannoitteiden hankinnan kerhoon, sekä kulutustavaran kuten hallaharsot.

Kumpulan koulukasvitarha kerhopaikkana

Kumpulan koulukasvitarha on kokonaisuudessaan noin neljän hehtaarin kokoinen aidattu alue, jonka sen läpi kulkeva julkinen tie jakaa kahteen osaan. Perhekerhon palsta fasilitetteineen sijaitsee nk. ”pienellä puolella”, jonka pohjapiirros on esitetty seuraavan sivun kuvassa. Kuva auttaa perheiden puutarhatoimintaa aloittavaa järjestäjää miettimään minkälaiset fasilitteetit omalle toiminnalle tarvitaan tai on mahdollista järjestää.

Vähänkyröntie

Kohopenkit
jaettu viljelykierron
mukaan 6 osaan

Vesipiste

Pajumaja

Kompostiauma

Nurmikko

Sorapolku

Omenapuita

Marjapensaita

Pensasaita

Kuusi

Jyrängöntie

Julkinen tie

10 m

KUMPULAN KOULUKASVITARHA

KUVAAJA Sami Seppo

- 1. Kerhopalsta** on noin kuuden aarin kokoinen. Viljely tapahtuu kolmessakymmenessä pysyvässä kohopenkissä. Lisäksi palstalla on kerholaisten rakentama pajumaja. Palstaa ympäröivät ruohokaistaleet. Kerhopalstan sadon ohella kerholaiset saavat kerätä ja nostaa myös muuta kasvitarhan alueen satoa.
- 2. Perunamaa ja viherlannospenkit** kuuluvat kerhopalstan viljelykiertoon. Levossa olevissa penkeissä kasvatetaan ensin viherlannoskasvustoa ja sitten perunaa. Osa kasvitarhan perunamaiden ja viherlannospeltojen peruna- ja auringonkukkasadosta on puutarhakerholaisten käytössä.
- 3. Kompostiauma** on pitkulainen kasa, johon kootaan puutarhajätettä ja risuja kerroksittain.
- 4. Katos** sijaitsee palstan vieressä. Se on kiinteä rakenne, jossa on pöytiä ja penkkejä. Katos toimii kerhoaikoina kerholaisten eväspaikkana, askartelutilana, sadesuojana ja lisäksi satopöytä kootaan katokseen.
- 5. Vesipisteet** ovat sijoittuneet palstan molempien päiden läheisyyteen. Lisäksi kasvitarhan alueella on useita muita vesipisteitä.
- 6. Ulkokuussi** toimii puutarhakerholaisten ja muun kasvitarhan väen käymälänä.
- 7. Työkaluvajassa** säilytetään puutarhakerholaisten ja muun kasvitarhan väen yhteiskäytössä olevia työkaluja, kuten lapioita, kuokkia, harjoja ja kastelukanuja. Varastorakennuksia on myös kasvitarhan ”isolla puolella.” Niissä säilytetään mm. kottikärriä, kasteluletkuja, hallaharsoja, siemeniä ja lannoitteita.
- 8. Omenatarha** sijaitsee kerhopalstan vieressä. Se toimii kerholaisten kiipeily- ja leikkipaikkana ja lisäksi osa puiden sadosta on kerholaisten käytössä. Puutarhakerholaiset saavat kerätä myös kasvitarhan ”isolla puolella” olevien marjapensaiden satoa.

Roihuvuoren asukaspuiston puutarhaleiri SUKUPOLVET KOHTAAVAT PÄIVÄLEIRILLÄ

Helsingin Roihuvuoressa perheiden puutarhatoiminta on koko kesän mitaista päiväleiritoimintaa, joka on suunnattu 0-100 -vuotiaille. Alle 7-vuotiaat voivat osallistua vain aikuisen kanssa. Perheiden lisäksi toimintaan osallistuu lapsia ja nuoria ilman vanhempiaan, sekä viereisen palvelutalon asukkaita avustajinaan nuorisotalon kesätöihin palkkaamat nuoret. Puutarhaleiritoiminta on osa Roihuvuoren nuorisotalon kesätoimintaa, johon kuuluu myös ympäristötaide- ja teatterileirejä. Tavoitteena on mahdollistaa eri-ikäisten ihmisten kohtaaminen ja lisätä yhteistyötä alueen eri toimijoiden välillä kyläyhteisön vahvistamiseksi.

Puutarhaleiritoiminta sai alkunsa vuonna 2013 Roihuvuoren nuorisotalon ja Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen yhteistyönä. Toimintaan saatiin rahoitus Helsingin kaupungin Lähiöprojektin tukeman Monen polven kasvutila -hankkeen kautta, sekä säätiötuella (Alli Paasikiven Säätiö). Toimintaa suunnittelee ja ohjaa yksi aikuinen, välillä apuna on ollut myös ohjaajaharjoittelijoita.

Leirikausi on koululaisten kesäloman mittainen, leiripäiviä on kesässä n. 45. Leiripäivän kesto on klo 10-15. Ennen juhannusta kokoonnutaan viitenä päivänä viikossa (ma-pe), heinä-elokuussa leiriviikko on nelipäiväinen (ma-to). Juhannuksena pidetään viikon loma. Leirikauden jälkeen leiriläisillä on mahdollisuus korjata satoa maanantai- ja torstai-iltaisin syyskuun loppuun asti.

Viljely tapahtuu kasvilavoissa Roihuvuoren asukaspuistossa, joka ympäröi leiriläisten tukikohtana toimivaa nuorisotaloa. Leiripäivät vietetään ulkona puistossa, sisällä käydään vain syömässä ja sadesäällä. Leiriläiset hoitavat viljelyksiään yhteisöllisesti. Avoimessa puistossa viljely on luonut yhteisöllisyyttä viljelijöiden lisäksi myös alueen muiden asukkaiden keskuuteen. Paikalliset asukkaat ovat ihastelleet kasveja ja tulleet tarjoamaan ryhmäläisille kasteluapua.

Viljelyn lisäksi päiväohjelmaan on sisällytynyt leikkejä, pelejä, askartelua ja myös sadon säilömistä on harjoiteltu. Kerran viikossa käydään myös retkellä lähialueilla, kuten uimarannalla ja Kumpulan koulukasvitarhalla. Leirillä nautitaan päivittäin kesätyössä olevien nuorten valmistama lounas, joka kuuluu osallistumismaksuun. Leiripaikka sijaitsee lähellä useimpien osallistujien koteja, joten osallistuminen on helppo sovittaa perheen päivärytmiin.

Hermannin puutarhan yhteisöviljelmä

VAPAAMUOTOISTA TALKOILUA KAIKKIEN ILOKSI

Helsingin Hermannissa sijaitsevaa puutarhaa perustettaessa ei ollut järjestävää tahoa, jolla olisi ollut selkeä tavoite perhetoiminnan järjestämisestä. Viljelykset perustettiin Sörnäisten vankilan heinikoituneeseen puutarhaan ja sen vanhoihin kohopenkkeihin, kun lähistöllä asuvat aktiiviset kaupunkilaiset kohtasivat mielikuvitusta kutkuttavassa ympäristössä.

Sykäyksiä toiminnan aloittamiselle antoivat paikallinen kaupunginosayhdistys, sekä ympäristöjärjestö Dodo ry, joiden järjestämien siivoustalkoiden yhteydessä järjestettiin kiinnostuneille mahdollisuus tavata ja alkaa suunnitella toimintaa. Lisäksi Lasten ja nuorten puutarhayhdistys on lainannut viljelijöille työkaluja ja antanut viljelyneuvontaa.

Viljely tapahtuu pääasiassa muutaman aarin kokoisella yhteisöviljelmällä, jota hoidetaan talkoissa kaksi kertaa viikossa koko kasvukauden ajan. Toiminta perustuu täysin vapaaehtoisuuteen. Kukin osallistuu talkoisiin silloin kun se itselle sopii ja lisäksi viljelyksiä ja niitä ympäröiviä alueita

YHTEISÖLLISTÄ PUUTARHATOIMINTA

voi hoitaa milloin haluaa. Puutarha on samaan aikaan yleinen puistoalue, jossa lähialueen lapset leikkivät ja asukkaat käyvät kävelyllä ja piknikillä.

Materiaalien ja työvälineiden hankkiminen ja käyttö perustuvat vapaaehtoisuuteen ja keskinäiseen luottamukseen. Lainatyökalujen lisäksi osa viljelijöistä tuo talkoisiin omia työkalujaan. Kukin on ostanut siemeniä ja esikasvattanut taimia oman kiinnostuksensa mukaan, suurten päällekkäisyyksien välttämiseksi ostokset kirjataan nettitaulukkoon. Vesimaksuja on kerätty kolehdilla. Yhteistä pääomaa on kerätty järjestämällä puutarhassa kahvilatoimintaa Ravintolapäivänä ja itse kasvatetuista vihanneksista valmistettujen herkkujen tuotoilla on ostettu muun muassa yhteisiä työkaluja.

Toimintaan osallistuu ja sitä pyörittää parinkymmenen aktiivisen kaupunkilaisen joukko, silloin tällöin mukana olijoita on muutama kymmen. Viljelijäjoukossa on lapsiperheiden lisäksi väkeä nuorista aikuisista eläkeläisiin. Viljelyyn ja muuhun toimintaan tehtävät päätökset tehdään yhteisesti talkoissa ja niistä tiedotetaan myös viljelijöiden sähköpostilistalla.

Viljelyalue otettiin käyttöön lupia kyselemättä. Sen jälkeen aluetta hallinnoivan kaupungin rakennusviraston kanssa käynnistettiin neuvottelut hoitosopimuksesta, jonka mukaan viljelijät hoitavat ja pitävät siistinä viljelypenkkien lisäksi niitä ympäröiviä alueita. Hoitosopimus on uusi malli, josta on Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen ohjauksellisella tuella valmistunut opinnäytetyö.

TOIMINTAMALLIEN VERTAILU

Kumpulan malli

Mitä/kenelle: Perheiden iltakerho

Toimintaa järjestää: Lasten ja nuorten puutarhayhdistys

Kokoontumiset: Toukokuusta syyskuuhun 1–2 kertaa viikossa iltaisin

Viljelymuoto: Kohopenkit, n. 6 aaria + omenapuut ja perunamaa

Osallistujat: 25 perhettä (n. 100 henkilöä) eri puolilta Helsinkiä

Ohjaajat: 1–2 viljelyohjaajaa ja lastentoiminnan ohjaaja

Kerhomaksu: 60€ / perhe / kausi

Siemenet ja taimet: Kuuluvat kerhomaksuun

Työkalut: Kerholaiset saavat lainata kasvitarhan työkaluja

Vahvuudet

- Aloittelijankin on helppo tulla mukaan ohjattuun toimintaan
- Mahdollistaa osallistumisen joustavuuden
- Mahdollisuus perheiden vertaistukeen
- Synergiaedut muun toiminnan kanssa (mm. työkalut tehokkaassa käytössä)
- Valmiit puitteet (mm. wc:t)
- Palkattu viljelyohjaaja ja lasten toiminnan ohjaaja
- Osallistujien käytössä olevat monivuotiset kasvit

Mahdolliset ongelmat

- Osallistujien omatoimisuuden lisäämiseen on kiinnitettävä runsaasti huomiota
- Aidattu alue, johon on pääsy vain tiettyinä ajankohtina
- Tiedonkulun ongelmat useiden eri toimijoiden käyttäessä yhteistä aluetta ja työvälineitä

Roihuvuoren malli

Mitä/kenelle: Kaikenikäisten päiväleiri Roihuvuoren asukaspuistossa

Toimintaa järjestää: Roihuvuoren nuorisotalo

Kokoontumiset: Koululaisten kesäloman ajan arkisin klo 10–15

Viljelymuoto: Lavoissa asukaspuistossa

Osallistujat: 0–100 -vuotiaita lähialueen asukkaita, joista alle 7 v. aikuisen kanssa

Ohjaajat: Nuoriso-ohjaaja, puutarhuri ja ohjaajajarjoittelijoita

Leirimaksu: 40€ /osallistuja

Siemenet ja taimet: Roihuvuoren nuorisotalo hankki siemenet, taimet kasvatettiin yhdessä taimipiirissä

Työkalut: Nuorisotalo hankki tarvittavat työkalut

- Koko perheen yhteistä, ohjattua kesätoimintaa
- Mahdollistaa eri ikäisten paikallisten asukkaiden kohtaamisen
- Alue on aina avoin kaikille
- Tilat mahdollistavat taimikasvatuksen ja satunnaisen kokkailun
- Leiripaikka on lähellä osallistujien asuinpaikkoja
- Kesätyöläiset helpottavat viljelyksien hoitoa loma-aikoina heinäkuussa

- Jokapäiväisen toiminnan palkkakulut nousevat korkeiksi
- Vaatii perheiltä sitoutumisen pitkäkestoisesta toiminnasta

Hermannin malli

Mitä/kenelle: Yhteisöllinen kaupunkiviljelmä Hermanninpuistossa

Toimintaa järjestää: Osallistujat itse

Kokoontumiset: 2 krt./vko läpi kasvukauden

Viljelymuoto: Kohopenkit, viljelyala n. 7 aaria

Osallistujat: Vaihteleva määrä, aktiiveja noin 20, pääasiassa lähialueilla asuvia

Ohjaajat: Ei ohjaajaa, osallistujat organisoivat toiminnan itse

Kerhomaksu: Ei maksua, osallistujat osallistuvat tarvikkeiden hankintaan kykynsä ja halunsa mukaan vapaasti

Siemenet ja taimet: Osallistujat ostavat ja/tai esikasvattavat itse

Työkalut: Kokoelma lainattuja, dyykattuja ja osallistujien omia ja yhdessä ostamia

- Rakentaa yhteisöllisyyttä alueella ja kannustaa aktiiviseen kansalaisuuteen
- On osallistujille hyvin edullista
- Itseorganisoituminen, toiminta muotoutuu osallistujiensa näköiseksi
- Mahdollisuus ammattimaiseen viljelyneuvontaan tarvittaessa
- Alue on aina avoin kaikille
- Kaikkien käytössä olevat monivuotiset kasvit (mm. raparperi, yrtit ja omenat)

- Toiminta rakentuu osallistujien omatoimisuuden varaan, ulkopuolisen on hankala aloittaa toimintaa
- Toiminnan jatkuvuus riippuu aktiivisista osallistujista
- Lasten ohjaus kokonaan vanhempien ja muiden osallistujien vastuulla

LUKU 3

Toiminnan suunnittelu

PERHEIDEN PUUTARHATOIMINNAN järjestäjä voi olla mikä tahansa puutarha-alan tai lasten- ja perhetoiminnan toimija. Järjestäjällä on oltava kokemusta sekä puutarhaviljelystä että lasten ja perheiden toiminnan ohjauksesta ja lisäksi sen on kyettävä löytämään paikka viljelypalstalle.

Harva yksittäinen toimija täyttää valmiiksi kaikkia edellä esitettyjä kriteereitä, mutta kahden tai useamman tahon yhteistyöllä monialainen osaaaminen saavutetaan helposti. Esimerkiksi Porvoossa perheiden puutarhatoiminta on alkamassa paikallisen siirtolapuutarhayhdistyksen, seurakunnan ja Mannerheimin lastensuojeluliiton yhteistyönä.

Toiminnan alkuunpanijan kannattaa aloittaa toiminnan suunnittelu jo hyvissä ajoin ensimmäistä toimintakautta edeltävänä syksynä, jotta tarvittavat yhteistyötahot, rahoitus ja palstan paikka löytyvät ennen kuin toimintaa aletaan markkinoida. Suunnittelussa voi käyttää apuna tämän oppaan lopusta löytyvää **muistilistaa** perheiden puutarhatoimintaa aloittavalle.

Seuraavassa on kerrottu tarkemmin erilaisista toiminnan suunnitteluun liittyvistä näkökulmista ja käytännön ratkaisuista.

TOIMINTAMUODON JA -AJAN VALINTA

Edellä on kuvattu kolme erilaista perhetoiminnan mallia: kerho, päiväleiri ja omaehtoiseen talkoiluun perustuva malli. Uuden perheiden puutarhatoiminnan toimintamuotoa suunniteltaessa lähestymistapoja asiaan on ainakin kaksi:

KUVAAJA Niko Hakkarainen

- Toimintamuoto päätetään, kun on selvillä minkä verran resursseja (raha, työaika jne.) on käytettävissä, millainen on viljelypaikka ja minkälaiselle toiminnalle on eniten tarvetta

TAI

- Valitaan toimintamuoto, jonka perusteella lähdetään etsimään tarvittavia resursseja.

Puutarhatoiminnan aikataulun suunnitteluun vaikuttavat sekä kasvukauden rytmi, että osallistujien tarpeet ja toiveet. Kasvukausi alkaa viimeistään huhtikuussa ja osa kylvöksistä on tehtävä jo ennen sitä sisätiloissa. Satoa voi korjata pitkälle lokakuulle. Alkukeväästä juhannukseen saakka kasvimaalla pitää kiirettä: penkit on valmistettava kylvökuntoon ja kylvöt ja istutukset on saatava tehtyä ajoissa. Sen jälkeen kiire helpottaa. Kasvi-
maan vuodenkiertoon voi tutustua lisää **luvussa 4**.

Perheiden puutarhatoimintaan vaikuttavat kuitenkin myös muut tekijät. Monissa perheissä talven harrastukset jatkuvat pitkälle toukokuulle ja alkavat jälleen syyskuun alussa. Oppimisen kannalta parasta on, jos toimintakausi saadaan noudattamaan mahdollisimman pitkälle kasvukauden vaiheita. Erilaisten tavoitteiden ja käytännön ehtojen välisiä kompromisseja voi kuitenkin olla monenlaisia. Seuraavassa taulukossa on esitetty muutamia erilaisia ratkaisuja.

Aikataulumallit

Kumpulan koulukasvitarhan puutarhakerho

- toukokuun alkupuolelta juhannukseen maanantaisin ja torstaisin klo 17–19.30
- juhannuksena vietetään viikon loma
- heinäkuun alusta syyskuun loppuun torstaisin klo 17–19.30
- syyskuussa kerholaisilla on torstain kerhokertojen lisäksi mahdollisuus korjata satoa ja hoitaa palstaa omatoimisesti lauantaisin klo 13–15

Roihuvuoren asukaspuiston viljelyleiri

- keväällä mahdollisuus osallistua taimipiiriin
- kesäkuun alusta juhannukseen saakka leiripäiviä ovat ma–pe klo 10–15
- juhannuksesta koulujen alkuun leiripäiviä ovat ma–to klo 10–15
- sadonkorjuuta leirikauden jälkeen kahtena iltana viikossa lokakuulle asti

Hermanninpuiston yhteisöviljelmä

- osallistujat esikasvattavat taimet kodeissaan alkukevästä alkaen
- talkoilua läpi kasvukauden (huhtikuusta lokakuulle) tiistaisin ja sunnuntaisin klo 17 alkaen

MISSÄ TOIMINTAA KANNATTAA JÄRJESTÄÄ?

Helpointa puutarhatoimintaa on aloittaa paikassa, jossa on aiemminkin ollut kasvimaata: siirtolapuutarha-, tai palsta-alueella, vanhalla pellolla tai jonkin rakennuksen (esim. koulu, vankila, maatila) yhteydessä olevalla kasvimaalla. Tällöin viljelymaa on todennäköisesti hyvässä kunnossa ja alkuun pääsemiseksi maa täytyy vain kääntää. Jos vanhaa kasvimaan paikkaa ei lähialueelta löydy tai se ei ole käytettävissä, on muitakin vaihtoehtoja olemassa.

Uuttakin viljelypaikkaa perustettaessa kannattaa pyrkiä siihen, että viljely onnistuu suoraan viljelypaikan maassa. Jos kuitenkin päädytään astiaviljelyyn, on varauduttava viljelyastioiden puutavaran ja mullan tuomaan lisäkustannuserään toiminnan aloittamisessa, sekä viljelmän rakentamis- ja perustamistyöhön vaadittavaan aikaan.

Viljelypaikkaa valittaessa on varmistuttava ainakin seuraavista seikoista:

- **Paikka on tarpeeksi valoisa.** Viljelykasvit tarvitsevat kasvukauden aikana vähintään kuusi tuntia suoraa auringonpaistetta. Huolehdi, että rakennukset tai suuret puut eivät varjosta liikaa valitsemaasi viljelmän paikkaa.
- **Vettä on saatavilla jollain lailla.** Paras vaihtoehto ovat palstaa ympäröivät vesipisteet, mutta veden ottaminen läheisen rakennuksen seinästä on myös mahdollista. Jos vesilinjaa ei kulje palstan lähistöllä lainkaan, voidaan sitä myös tilata tankkeihin. Tämä on kuitenkin yleensä reilusti kallein ratkaisu.
- **Palsta on hyvin saavutettavissa,** eli osallistujien on helppo tulla sinne.
- **Maa on puhdasta.** Suurin osa maaperästä myös kaupungeissa on puhdasta, mutta uutta viljelypaikkaa perustettaessa asiasta on hyvä varmistua. Tieto asiasta saattaa olla hajallaan kunnan eri viranomaisen verkostossa, mutta selvitystyössä pääsee alkuun kääntymällä kunnan ympäristöviranomaisen puoleen (ks. myös seuraava kohta).
- **Alue on mahdollista vuokrata tai muutoin saada viljelykäyttöön.** Tätä varten on selvittettävä kuka alueen omistaa ja kuka sitä hallinnoi,

jonka jälkeen voidaan käynnistää neuvottelut maan vuokraamisesta. Vinkkejä selvitystyöhön voi ottaa Helsingin kaupungin rakennusviraston *Viljellään kaupungissa!* -oppaasta (ks. [lukuvin](#)), mutta muiden kuntien osalta yksityiskohdat on tarkistettava kunnan maankäytöstä vastaavilta viranomaisilta.

- **Osallistujien käytössä on käymälätilat.** Lisäksi on olemassa jonkinlainen sadesuoja ja säilytystilat työkaluille ja muulle materiaalille.

Kysymykseen *viljelypalstan sopivasta koosta* ei ole suoraa vastausta. Sopivan kokoisella viljelyalalla riittää kaikille tekemistä, mutta työt saadaan tehtyä aikataulussa ilman liikaa kiireen tuntua. Jos viljelyala osoittautuu liian pieneksi, voidaan perheiden puutarhatoiminnan suunnitelmaan lisätä esimerkiksi retkiä tai koko perheen askarteluhetkiä. Jos töitä taas tuntuu olevan liikaa, voidaan silloin tällöin pitää talkookertoja, jolloin mukaan kutsutaan osallistujien isovanhempia ja ystäviä. Kumpulän koulukasvitarhan puutarhakerhossa palsta viherlannoslohkoineen on kuuden aarin kokoinen ja sitä viljelee reilut parikymmentä perhettä. Hermanninpuiston yhteisöviljelyn viljelyala on samaa luokkaa, osallistujia on viitisentoista taloutta.

KUVAAJA Sanni Seppo

TOIMINNAN RAHOITUS

Perheiden puutarhatoiminnan aloittamis- ja ylläpitokustannukset voivat vaihdella paljonkin mm. seuraavien seikkojen mukaan:

- Millainen toimintamuoto valitaan: kerho, leiri vai jokin muu?
- Pitääkö palstasta maksaa vuokraa ja kuinka paljon?
- Täytyykö hankkia tai rakentaa viljelyastiat ja multaa yms.?
- Kuinka paljon on hankittava työkaluja?
- Kuinka monta ohjaajaa toimintaan palkataan?
- Kuinka suuri on osallistumismaksu?
- Mitä maksavat toimintaa varten tarvittavat siemenet, taimet, lannoitteet ja muut kuluvat materiaalit?
- Millainen vakuutus hankitaan ja mitä se maksaa?

Rahoitusmahdollisuuksia on monenlaisia ja niiden miettiminen kannattaa aloittaa hyvissä ajoin. Hankkeen aloittamiseksi voidaan laatia projektisuunnitelma ja hakea sille rahoitusta erilaisilta puutarha- tai sosiaalialan avustuksista jakavilta tahoilta, kuten säätiöiltä (ks. mm. www.saatiopalvelu.fi). Säätiörahoituksen ohella avustusta voidaan hakea esimerkiksi kunnan so-

siaalivirastolta. Jos päädytään siihen, että toiminnan aloittamisesta ja ylläpitämisestä syntyvät kustannukset eivät ole kovin suuret, voidaan selvittää osallistumismaksutuloilla ja toiminnan järjestäjien omalla rahoituksella erilaisten järjestelyjen kautta.

Vakuutuksista kannattaa kysellä suoraan vakuutusyhtiöistä. Toiminnan järjestäjän on hyvä hankkia ainakin toiminnanvastuuvakuutus, joka antaa suojaa vakuutuksenottajan mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden varalta. Lisäksi kannattaa kysellä järkeviä tapoja vakuuttaa toimintaan osallistujat.

OSALLISTUJAT JA MARKKINOINTI

Ennen kuin toimintaa voi alkaa markkinoida, on edellä mainittujen seikkojen lisäksi määritettävä vielä se, halutaanko puutarhatoiminnan osallistujajoukkoa rajata jotenkin esimerkiksi lasten iän mukaan. Lisäksi on mietittävä miten osallistujat kerhoon valitaan, jos ilmoittautuneita on enemmän kuin toimintaan voidaan ottaa mukaan. Kriteereinä voivat olla esimerkiksi ilmoittautumisjärjestys, sosiaalisen tuen tarve tai aiempi puutarhaosaaminen.

Markkinoinnissa kannattaa käyttää hyväksi järjestäjätahojen omia kanavia, kuten verkkosivuja ja sosiaalista mediaa. Lisäksi kannattaa ottaa yhteyttä erilaisiin aiheita sivuaviin toimijoihin ja pyytää heiltä markkinointiapua. Lyhyttypylväisiin ja kokoontumispaikan lähialueiden kaupp-

KUVAAJA Sanni Seppo

jen ja leikkipuistojen ilmoitustauluille kiinnitettävät mainokset voivat myös olla hyvä apu lähialueen asukkaiden tavoittamisessa.

Ilmoittautuminen kerhoon tapahtuu helpoiten verkkolomakkeen avulla. Internetissä on monia ilmaisiaikin palveluntarjoajia, joiden palvelun kautta lomakkeen voi tehdä. Helppokäyttöisiä lomakeohjelmia ovat mm. [Google Forms](#) ja [Wufoo](#), joiden kautta ilmoittautumistiedot tulevat järjestäjän näkyviin kätevästi taulukkomuodossa. Muita vaihtoehtoja ovat tekstinkäsittelyohjelmalla tehtävä lomakepohja, joka lähetetään järjestäjälle täytettynä sähköpostitse

RAHOITUSESIMERKKI

Kumpulän perhekerhotoiminnan budjetti

MENOT YHTEENSÄ	7100 €
Palkat (23 kerhokertaa) - pääohjaajalle 6h/kerta (sis. valmistelut ja jälkityöt) - lisäohjaajalle yht. 80 h	4600 €
Palstavuokra Kumpulassa ei tarvitse maksaa vuokraa	0 €
Työkalujen uusiminen Summa kattaa n. 15 lapiota ja talikkoa	500 €
Siemenet, taimet ja muu käyttömateriaali	1000 €
Viljelyalustan kunnostus maanparannusaineet ym.	500 €
Vakuutukset	200 €
Muut kulut	300 €
TULOT YHTEENSÄ	7100 €
Toiminta-avustukset ja säätiörahoitus mm. sosiaalivirastosta	5600 €
Osallistumismaksut	1500 €

tai järjestäjätaholle lähetettävä sähköposti, jossa on ilmoittautumistiedot ja mahdollinen vapaamuotoinen hakemusteksti.

SUUNNITTELUN AIKATAULUTUS

Seuraavaan taulukkoon on hahmoteltu perheiden puutarhatoiminnan suunnittelun ja valmistelun aikataulua. Hahmotelmassa ei ole otettu huomioon sitä, että kerho voi alkaa jo taimikasvatuspiirillä. Siinä tapauksessa useimpia kevään toimenpiteistä on luonnollisesti aikaistettava. Vuoden kiertoa ja siihen liittyviä tehtäviä puutarhassa on listattu taulukkoon luvussa 4. Jos ja kun perheiden puutarhatoimintaa halutaan ensimmäisen vuoden jälkeen jatkaa, palataan lokakuun raportoinnin jälkeen (tai mahdollisesti jo aiemmin) jälleen taulukon alkuun ja aletaan tarkistaa järjestäjien yhteistyökuvioita ja seuraavan kauden rahoitusta

Syyskuu-tammikuu	Järjestäjätahojen, palstan paikan ja rahoituksen hakeminen, toimintamuodon ja toiminnan raamien määrittäminen
Helmikuu	Toiminnan kokoontumisaikojen ja ohjaajien työnkuvien määrittäminen, ohjaajien rekrytointi, siementilaukset
Maaliskuu	Toiminnan markkinointi, ilmoittautuminen alkaa, kyselyihin vastaaminen
Huhtikuu	Vakuutuksien hankkiminen, materiaalihankinnat, yksityiskohtaisempi toiminnan suunnittelu
Toukokuu-syyskuu	Varsinainen toiminta
Lokakuu	Palautteen analysointi, toiminnan raportointi, kehittämissuunnittelun aloittaminen seuraavaa vuotta varten

LUKU 4

Toiminnan järjestäminen

PERHEIDEN PUUTARHATOIMINNAN järjestämiseen kuuluu monenlaisia osa-alueita viljelyn järjestämisestä toiminnan ohjaamiseen ja mahdolliseen sadon jatkojalostamiseen, sekä erilaisia jälkitöitä kasvukauden päätyttyä. Näistä on kerrottu seuraavassa tarkemmin.

VILJELYTOIMINNAN JÄRJESTÄMINEN

Puutarhaviljelyn perusteista on kirjoitettu paljon erilaisissa kirjoissa ja verkkopohjaisissa opasmateriaaleissa. Tässä aihepiiriä hipaistaan vain sen verran, että perheiden puutarhatoiminnan järjestäjä saa käsityksen viljelyn toiminnalle asettamista reuna-ehdoista. Perusolettamuksena on, että toimintaa on mukana järjestämässä ainakin yksi perusviljelytaitoinen henkilö, esimerkiksi viljelyohjaaja, joka voi tarvittaessa opastaa myös toiminnan muita järjestäjiä viljelyn järjestämiseen liittyvissä kysymyksissä. Lisää viljelytoiminnan järjestämisestä voi lukea esimerkiksi lapsilähtöisen puutarhatoiminnan oppaasta, sekä kirjan lopussa [Lukuvinkkejä](#)-osiossa esitetyistä lähteistä.

Perheiden puutarhatoiminnan lähtökohdaksi kannattaa ottaa se, että jokainen toimintaan osallistuva saa osallistua myös viljelytyöhön. Jo parivuotias lapsi oppii nopeasti tietämään missä puutarhassa saa kävellä ja missä ei. Nelivuotias osaa aikuisen avulla tehdä lähes kaikkia puutarhatöitä, kunhan tekeminen vain on mitoitettu oikein tekijän voimien ja keskittymiskyvyn mukaan. Lapset ovat täysivaltaisia viljely-yhteis-

sön jäseniä, eikä heitä kannata siitä sulkea ulos esimerkiksi perustamalla ”lasten omaa kasvimaata” varsinaisen viljelypals-tan viereen.

Lasten kanssa luomuna

Luonnonmukaisten viljelymenetelmien käyttö on perheiden puutarhatoiminnassa, samoin kuin kotitarveviljelyssä yleensäkin, perusteltua niin terveydellisistä kuin kasvatuksellisistakin syistä. Puutarhatoiminnassa luontosuhde herää ihmisen oivaltaessa vuorovaikutussuhteita luonnossa. Luonnonmukaisessa viljelyssä viljelymaan ja -kasvien hyvinvoinnista huolehditaan suunnitellun viljelykierron avulla, tukemalla puutarhan monimuotoisuutta ja lisäämällä maan elope- räisyyttä käyttäen katetta ja kompostoimalla. Kemiallisia lannoitteita tai kasvinsuojeluaineita ei käytetä lainkaan.

Viljelykierto

Viljelykierron avulla hoidetaan viljelymaan ravinnetaloutta ja maan rakennetta, kasvatetaan eloperäisen aineen määrää maassa, ehkäistään kasvitautien ja kasvintuhoajayönteisten aiheuttamaa sadonmenetystä sekä hallitaan oheiskasveja (ts. rikkakasveja).

Viljelykierron ymmärtäminen on tarpeellista perheiden puutarhatoiminnan järjestäjälle, jotta tämä osaa suunnitella viljelyn suuret linjat ja varata viljelyyn riittävästi tilaa. Viljelykierron viljelyalue jaetaan viljelylohkoihin, joilla eri kasviryhmät kiertävät vuoroissa. Pienimuotoisessa viljelyssä lohko voi olla esimerkiksi muutama kohopenkki tai vain yksi viljelyastia.

Vuorot määräytyvät ensisijaisesti kasviryhmän ravinnetarpeen mukaan. Ensimmäisessä vuorossa viljellään runsaasti ravinteita vaativia kasveja, joille annetaan puutarhan ulkopuolelta mahdollisesti tuotavat lisäravinteet, kuten lantakomposti. Muissa vuoroissa ravinteita lisätään pääasias- sa kasvijättekompstin ja nokkoskäytteen muodossa. Myös satokasveina viljeltävät palkokasvit tuovat maahan typpeä. Yksi vuoroista on aina viherlannos, levossa oleva alue, josta ei saada satoa. Se on kuitenkin tärkeä kestävä viljelyn osatekijä. Viljelykierto voidaan suunnitella 4–7 vuoden

KUVAAJA Niko Hakkarainen

mittaiseksi. Ohessa on esimerkki kuuden vuoden kierrosta, jossa kunkin vuoron kasvit kylvetään tietylle peltolohkolle seitsemän vuoden välein.

Rikka- vai oheiskasvi?

Oheiskasveilla on oma roolinsa puutarhaekosysteemeissä. Ne toimivat mm. tuholaisia karkottavina tai hyötyeliöitä houkuttavina kumppanuuskas-

veina. Maan kasvipeitteisyys parantaa vesitaloutta ja kasvattaa eloperäisen ruokamullan määrää. Systemaattisen kitkemisen sijaan oheiskasveja kannattaa opetella hallitsemaan niin, että niistä voidaan hyötyä mahdollisimman paljon, mutta niiden ei kuitenkaan tule antaa liiaksi levitä siementämällä tai juurirönsyin. Kitketyt kasvit hyödynnetään joko katteessa tai kompostissa.

VUOROVILJELY LYHYESTI

1. vuoro

- kasvit **tarvitsevat eniten** ravinteita
- mm. kurpitsat, kurkku, kaalit, purjo, selleri ja tomaatti

2. vuoro

- kasvit **tarvitsevat jonkin verran** ravinteita
- juurekset ja sipulit

3. vuoro

- kasvit **lisäävät** maahan ravinteita typensitojaominaisutensa avulla
- palkokasvit, kuten herneet ja pavut

4. vuoro

- kasvit **tarvitsevat vain vähän** ravinteita
- lehtivihannekset, kuten salaatti, mangoldi, pinaatti ja yksivuotiset yrtit

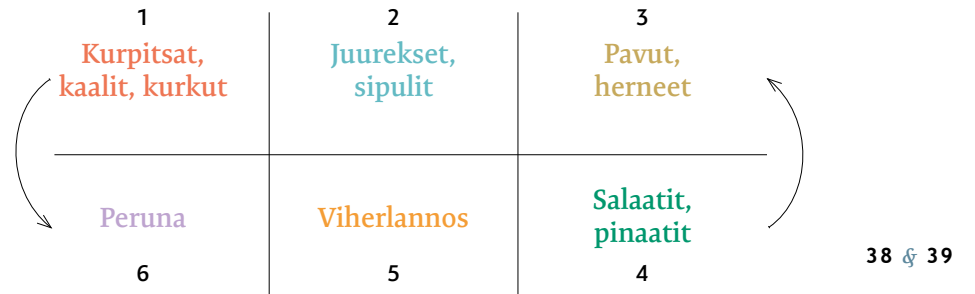
5. vuoro

- viherlannoitus sitoo maahan ravinteita** ilmasta ja hoitaa maata myös muilla tavoin.
- Viherlannoitus on eri kasvilajeista (mm. apilat, auringonkukka jne.) koostuva siemenseos, joka kylvetään viljelyalueelle.

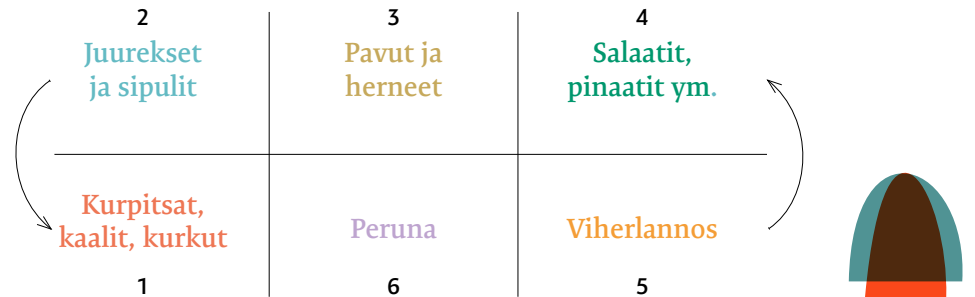
6. vuoro

- voidaan halutessa kasvattaa **perunaa** oheiskasvillisuuden hallitsemiseksi
- Oheiskasvitilanteen mukaan peruna voidaan sijoittaa viljelykierrossa myös joko toisen tai kolmannen vuoron kasvien jälkeen.

1. VUOSI

2. VUOSI

JNE.

Kompostointi ja kateviljely

Uutta eloperäistä ainesta voi tuoda viljelymaahan monella tavalla, mm. kompostoimalla ja käyttämällä viljelyssä erilaisia katteita. **Kompostoimalla** syötäväksi kelpaamattomien kasvinosien ravinteet saadaan uudestaan käyttöön, kun piene-
liöstö muuttaa kasvijätteen ruokamul-laksi. Puutarhajätteen voi kompostoida avokompostissa, kuten aumassa tai puu-
kehikossa, ruokajätettä varten tarvitaan kompostori. Lue lisää kompostoinnista

esim. Wikikkon [kompostointi-sivulta](#).

Kate on eloperäistä ainesta (esim. leikkuunurmi, niitetty heinä tai valkoapilakasvusto), jota laitetaan penkkien ja rivien väleihin kasvimaalle. Katteen käyttö torjuu eroosiota, ehkäisee veden haihtumista, tukahduttaa oheiskasvillisuutta ja parantaa maan rakennetta, sekä ruokkii maaperäeliöstöä. Viljelykasvien juurelle riviväleihin voidaan levittää leikkuunurmea, niitettyä heinää, kitkettyjä oheiskasveja tai viljelykasvien naatteja ja muita osia. Suojataksen parhaiten, katekerroksen on oltava tuoreena vähintään 15 cm paksu. Katetta lisätään säännöllisesti kun se kuivumisen ja hajoamisen myötä vähenee. Kasvimaan käytäville voidaan kylvää katteeksi monivuotinen viherlannoituskasvusto, kuten valkoapila.

Puutarhan vuosi

Kasvu on puutarhassa voimakkaimmillaan toukokuun lopusta elokuun loppuun, mutta kasvukausi jatkuu ulkonakin suuressa osassa Suomea huhtikuulta lokakuulle. Käytännössä puutarhurin lepokausi kestää vain marraskuulta helmikuulle, jolloin seuraavan kesän viljelysuunnitelman on jo hyvä olla kunnossa siementilauksia varten. Ensimmäiset esikasvatettavat kasvitkin on kylvettävä jo helmikuussa tai viimeistään maaliskuun alussa. Oheiseen taulukkoon on hahmoteltu karkeasti puutarhatöiden vuoden kiertoa, jotta ne osataan ajoittaa oikein.

PUUTARHAN VUOSI

Helmikuu	Alustavan viljelysuunnitelman teko, siementilaukset
Maaliskuu	Esikasvatuksen aloittaminen
Huhti-toukokuu	Esikasvatus, viljelypenkkien valmistelu, tarkan viljelysuunnitelman teko (muista viljelykierto ja kumppanuuskasvit!), suorakylvöt, kylvösten suojaaminen harsolla, viherkatteen kylväminen, villivihannesten keruu alkaa
Kesäkuu	Taimien istuttaminen, papujen kylväminen, kastelu, katteen kerääminen ja levittäminen, nokkosveden valmistaminen, ensimmäiset lannoitukset, riviväliharaukset, sadonkorjuu, villivihannesten kerääminen
Heinäkuu	Kitkeminen, harvennus, lannoitus, katteen levittäminen, uusintakylvöt, sadonkorjuu
Elokuu	Sadonkorjuu, harventaminen, kitkeminen
Syys-lokakuu	Sadonkorjuu, maankäntötyöt, palstan siivoaminen
Marras-helmikuu	Lepokausi, tulevan kauden ideointia ja suunnittelua

40 & 41

Materiaalit ja työvälineet

Puutarhatoimintaa ja sen sisältöä voidaan suunnitella pitkälti sen mukaan, millaisia työvälineitä ja muita materiaaleja on valmiiksi käytettävissä. Jonkinlaista materiaalia ja työvälineitä on kuitenkin oltava, jotta toiminta voi olla sujuvaa.

Multa ja maanparannusaineet

Materiaalien tarve vaihtelee sen mukaan, millainen viljelymuoto valitaan. Vanhaan puutarhaan muokattavia kohopenkkejä varten ei tarvita välttämättä edes maanparannusaineita, kun taas astiaviljelmää perustavan on hankittava viljelyastioiden lisäksi myös multa. Pysyvät kohopenkit ovat niin viljelyllisesti, pedagogisesti, taloudellisesti, kuin käytännönkin kannalta järkevin tapa toteuttaa perheille suunnattua viljelyä.

Vaikka viljeltäisiin suoraan viljelypaikan maassa, voidaan tarvita maanparannusaineita kuten kompostia, kompostoitunutta hevosenslantaa tai hiekkaa, jotta maa saadaan mahdollisimman hyvinvoivaksi. Maanparannusaineiden tarve riippuu siitä, millainen viljelypaikan maalaji on (hiekkasavi vai turve) ja kuinka paljon siinä on eloperäisestä aineksesta muodostunutta ravinteikasta ruokamultaa, eli humusta.

Eri maalajeilla on erilaisia hyviä ja huonoja puolia viljelymaina. Niiden hyvät ominaisuudet kuitenkin korostuvat mitä multavampia ne ovat, mikä vuoksi katteiden käyttö viljelyssä on erinomainen tapaa pitää huolta viljelymaasta. Multava hiekkamaa pidättää paremmin ravinteita kuin vähä-

humuksinen ja samoin multava savi on ilmavampaa, läpäisevämpää ja vähemmän altista tiivistymään kuin puhdas savi. Savimaan rakennetta voi myös parantaa lisäämällä siihen hiekkaa, turvetta tai kompostimultaa.

Maanparannusaineiden tarvetta voidaan selvittää tekemällä nk. lapiotesti ja tarvittaessa myös maan tarkka ravinteiden määrä saadaan selville viljavuustutkimuksen avulla. Lisätietoa näistä saa kirjan lopun [lukuviinkkien](#) kautta.

Työkalut

Puutarhanhoito ei ole välineurheilua, mutta ainakin jonkin verran lapiota, kastelukannu-

TYÖVÄLINEIDEN MÄÄRÄARVIO 20 PERHEELLE

- 2 kottikärryt
- pistolapio, aikuisten koko 10 kpl
- pistolapio, lasten koko 10 kpl
- istutuslappio 10 kpl
- talikko 10 kpl
- rautaharava 10 kpl
- kastelukannu 10 kpl
- kasteluletku (2 kpl riittävän pitkiä)
- sadetin 1-2 kpl
- hallaharsoa

ja ja hallaharsoa tarvitaan, jotta kasvimaan hoito on sujuvaa. Jos mitään työkaluja ei ole valmiiksi olemassa, voidaan miettiä saisiko niitä lainattua jostain toiminnan alkuun saattamiseksi. Osallistujia voidaan myös pyytää tuomaan mukanaan vaikkapa oma lappio.

Työkaluja hankittaessa kannattaa määrän sijaan panostaa laatuun myös lasten työvälineissä. Hyvälaatuiset työkalut säilyvät oikein huollettuina ja säilytettyinä käyttökelpoisina vuosikymmeniä, kun taas huonolaatuiset välineet eivät usein kestä yhtäkään kasvukautta.

Siemenet ja taimet

Puutarhatoiminnan järjestäjä voi miettiä, kuka kustantaa osallistujien siemenet ja taimet. Vaihtoehtoja on useita:

1. järjestäjä kustantaa kaiken
2. osallistujat kustantavat kaiken
3. siemenet sisältyvät osallistumismaksuun, taimet osallistujien on hankittava itse

Jos siemeniä tarvitaan vähänkään suurempi määrä yhteistilausta varten, kannattaa niitä kustannussyistä tilata internetistä esimerkiksi saksalaiselta Bingenheimer Saatgutilta. Suomessa hyviä luomusiemeniä myy mm. Hyötykasviyhdistys.

Taimien esikasvattaminen itse on järkevää paitsi taloudellisesti, myös oppimisen kannalta. Jos toiminta pystytään aloittamaan jo maaliskuussa, voi se alkaa taimikasvatuspiirillä, jolloin osallistujat esikasvatvat taimia itse kodeissaan ja tuovat ne paltalle säiden lämmettyä. Jos järjestäjällä on käytettävissään kasvihuone tai muu esikasvatukseen sopiva valoisa ja lämmin tila, voivat osallistujat kokoontua taimipiiriin myös sinne. Jos taimet joudutaan ostamaan, kannattaa yrittää neuvotella jonkin taimivilje-

lijän kanssa könttätalouksesta. Muussa tapauksessa taimia voi ostaa puutarhaliikkeistä tai toreilta.

Leikki- ja askarteluvälineet

Puutarha on lapsille monipuolinen leikkiympäristö jo itsessään, mutta jonkinlainen muu lisäaktiviteetti voi vielä lisätä heidän viihtymistään. Jos mukana on lasten toiminnan ohjaaja, voi hän tarvita jotakin materiaaleja ohjelman järjestämiseen. Askarteluun löytää monenlaista materiaalia puutarhasta, mutta vesiliukoisten maalien, liiman, värikynien ja piirustuspaperin avulla ohjelmasta saa monipuolisempaa melko edullisesti. Leikkivälineistä kestopuuosikkejä ovat pallot, hyppynarut ja hiekkalelut, joita taaperokäiset osallistujat voivat käyttää myös työvälineinä.

TOIMINNAN OHJAAMINEN

Perheiden puutarhatoiminnassa tarvitaan monenlaista ohjausta: viljelyohjausta, lasten ja perhetoiminnan ohjausta, sekä yleistä toiminnan organisoimista. Vastuu eri osa-alueista kannattaa jakaa käytettävissä olevien ohjaajien oman osaamisen mukaan. Mahdollisuuksien mukaan ohjauksessa voidaan käyttää apuna myös sosiaali- tai puutarha-alan harjoittelijaa.

Sopiva ohjaajien määrä löytyy kokeilemalla. Kumpulan koulukasvitarhalla on todettu että yksi viljelyohjaaja ja yksi lasten toiminnan ohjaaja noin 15 läsnäolevaa perhettä kohden on riittävä ohjaajaresurssi. Oppimisen ja yhteisöllisen viljelytoiminnan kannalta on pikemminkin parempi,

että viljelyohjaajan aika on kortilla. Tällöin perheiden on itse otettava vastuuta puutarhatoiminnasta ja mietittävä ratkaisuja ongelmiin ja vertaisoppimisresurssi tulee hyödynnettyä luontevasti.

Viljelyohjaus

Viljelyohjaus tapahtuu yhdessä tekemisen lomassa. Tehtävät työt käydään läpi yhdessä kertoen ja näyttäen, mutta syvemmälle niihin pääsee itse tekemällä ja työnteon lomassa tapahtuvan jutustelun myötä. Viljelyohjaajan rooli on jakaa viljely-yhteisössä asiantuntemustaan osallistujille, jotka sitten suunnittelevat ja toteuttavat viljelyn yhdessä. Viljelyohjaajan on osattava viljelyn ja viljelysuunnittelun perusteet, mutta vuosien ammativiljelykokemus ei ole välttämätöntä: puutarhassa työskentelyä opitaan parhaiten yhdessä eteen tulevia tilanteita selvittäen ja kokemuksia jakaen.

Lasten toiminnan ohjaus

Lasten toimintaa voidaan järjestää ohjaajan osaamisen ja käytettävissä olevien materiaalien ja resurssien mukaan. Lapset ovat tervetulleita mukaan puutarhatöihin aina halutessaan, mutta puutarha tarjoaa heille monenlaisia mahdollisuuksia myös muuhun toimintaan. Se on lapselle rikas leikkiympäristö, joten vapaaseen leikkiin kannattaa aina jättää mahdollisuus. Ohjattu lasten toiminta vapauttaa vanhemmat hetkittäin keskittymään omaan tekemiseensä puutarhassa ja tuo lapselle mukavaa vaihtelua tapaamiskertoihin.

Lasten toiminnan ohjaajan kannattaa selvittää toimintaan osallistuvien lasten ikähaarukka ja suunnitella ohjelma sen mukaisesti niin, että jokaisella on mahdollisuus osallistua. Esimerkiksi pienet askartelutehtävät toimivat usein hyvin ja niihin lapset voivat osallistua haluamanaan hetkenä ja haluamansa aikaa. Linnunpelättimet ja eläinkuvioin maalatut kivet on mukava asetella puutarhaan kaikkien nähtäville. Vaihtelun vuoksi voidaan välillä myös vaihtaa leikkiä perinteisiä pihaleikkejä, pelata jalkapalloa, mölkkyä tai muita pelejä ja rakentaa yhdessä temppuratoja.

KUMPULAN KERHOKERTOJEN RAKENNE

Kumpulan koulukasvitarhan puutarhakerhossa kerhokerran rakenne on aina samankaltainen, mutta eri kerroilla tehtävät työt ja lasten toiminnan sisällöt vaihtelevat.

Aloitukset

Yhteisessä aloituksessa käydään läpi kuulumisia, päivän tehtävät palstalla ja lasten toiminnan ohjelma. Yleensä kerho alkaa joustavasti, aloitukseen osallistuvat sillä hetkellä paikalla olevat.

Viljelytoiminta

Viljelytyöt aloitetaan yhteisellä palstakierroksella, jolla seurataan kasvien kasvua ja käydään käytännössä läpi päivän työt. Eri kerroilla kannattaa keskittyä sillä kerralla työstettäviin penkkeihin, jotta kierros ei veny liian pitkäksi. Kierroksen jälkeen kerholaiset jakautuvat haluamiinsa töihin. Heitä rohkaistaan kokeilemaan sellaisia asioita, joita eivät ole ennen tehneet ja työt näytetään tarvittaessa vielä kädestä pitäen. Aikuiset ovat päävastuussa omien lastensa hoidosta kerhossa ja voivat välillä mennä mukaan myös esimerkiksi lasten askartelupuuhiin.

Lasten toiminta

Lapsilla on puutarhakerhossa monenlaisia toimintamahdollisuuksia. He voivat heti yhteisen aloituksen jälkeen suunnata lasten toiminnan ohjaajan askartelu- tai leikkitehtävien pariin, aloittaa omat leikit puutarhassa tai mennä auttamaan aikuisia puutarhatöissä. Lasten puuhille ei kannata rakentaa tarkkoja aikatauluja, vaan heille on hyvä olla tarjolla monenlaisia vaihtoehtoja koko kerhokerran ajan.

Lopetus

Kerhokerran päätteeksi työvälineet korjataan yhdessä paikoilleen. Sadonkorjuun alettua kesäkuun lopulla sato korjataan yhteiseen pöytään. Kerhokertojen päätteeksi kokoonnutaan pöydän ääreen jakamaa sato läsnäolijoiden kesken ja keskustelemaan sadon hyödyntämisestä kotona.

Jos viljelypalsta ei ole niin suuri, että siellä riittäisi puuhaa koko osallistujaporukalle koko kesäksi, voidaan esimerkiksi erilaista kulttuuritoimintaa suunnata lisäaktiviteettina myös aikuisille. Joillakin kerhokerroilla voidaan toteuttaa esimerkiksi suurempia askarteluprojekteja, rakentaa majoja tai lähteä retkelle tutustumaan läheiseen puistoon tai mennä keräämään metsien villivihanneksia.

Perhetoiminnan ohjaus

Perhetoiminnan ohjaajan on huolehdittava siitä, että jokaisella osallistujalla – myös aikuisilla – on tapaamiskerroilla hyvä olla. Porkkanapenkin harventaminen ja muu yhteinen puutarhatoiminta kannustavat osallistujia luontevaan vuorovaikutukseen, mikä on viihtymisen kannalta merkittävää. Ohjaaja voi myös edistää vuorovaikutuksen syntymistä kannustamalla vertaisoppimiseen ja yhteiseen tekemiseen ennestään tuntemattomien ihmisten kanssa.

Ulkoilma, riittävä tila ja kiireetön ilmapiiri edesauttavat perheiden keskinäisen myönteisen vuorovaikutuksen sujumista. Toiminnan ohjaajan on kuitenkin hyvä varautua mahdollisiin ongelmatilanteisiin ja miettiä strategioita niiden ratkaisemiseksi: mitä tehdä jos huomaa että vanhempien jaksaminen on äärirajoilla tai lasta kohdellaan selvästi väärin? Apua voi tarjota vain sellaiselle henkilölle, joka on halukas ottamaan sitä vastaan, mutta monesti kuunteleminen, myötätunto ja mahdollisista tukitoimis-

ta keskusteleminen riittävät. Vinkkejä hankaliin tilanteisiin voi etsiä esimerkiksi [MLL:n Vanhempainnetistä](#).

Toiminnan yleinen organisointi

Yleiseen organisointiin kuuluu esimerkiksi tiedottamista, yhteyshenkilönä toimimista, osallistujien kysymyksiin vastaamista ja materiaalien hankkimista. Monet yleiseen organisointiin liittyvät seikat ovat juoksevia asioita, joihin yksityiskohtainen varautuminen etukäteen on mahdotonta. Seuravassa on nostettu esiin kolme tärkeää asiaa.

Toiminnan turvallisuudesta huolehtiminen

Perheiden puutarhatoiminnan järjestäjä on luonnollisesti vastuussa toiminnan turvallisuudesta. Käytännössä tämä tarkoittaa tulipalojen, onnettomuuksien ja muiden vaaratilanteiden sekä niihin liittyvien henkilöturvallisuusriskien kartoittamista, ennaltaehkäisyä, poistamista ja riskeihin varautumista.

Puutarhatoiminnassa riskeihin varaudutaan erityisesti huolehtimalla työkalujen huollosta, turvallisesta säilyttämisestä sekä osallistujien opastamisesta niiden oikeanlaiseen käyttöön. Onnettomuuksiin varaudutaan hankkimalla kunnolliset ensiapu- ja sammutusvälineet, sekä kouluttamalla toiminnan ohjaajat niiden käyttöön. Tiiviin turvallisuussuunnitelman laatiminen on suositeltavaa jo melko pienimuotoisessa toiminnassa, sillä sen kautta riskien kartoittaminen ja ennaltaehkäisy tulee mietittyä läpi perusteellisesti ja tieto saadaan kaikkien toimintaa järjestävien käyttöön. Apuna voi käyttää internetistä löytyviä turvallisuus- ja pelastussuunnitelmien tekoon löytyvää materiaalia (mm. www.spek.fi).

Tiedottaminen

Kaikki eivät pääse jokaiselle kerralle mukaan, joten yleisistä asioista kannattaa tiedottaa myös muulla tavoin kuin läsnäolijoille. Sähköposti tavoittaa useimmat ihmiset hyvin, joten sähköpostilistan luominen

KUVAAJA Sami Seppo

heti kerhokauden alussa on hyvä idea. Lisäksi voidaan harkita suljetun facebook-ryhmän perustamista. Facebook on hyvä tapa jakaa esimerkiksi valokuvia ja reseptejä, mutta koska kaikki osallistujat eivät luultavasti ole facebookissa, on huolehdittava siitä, että tieto siitä huolimatta kulkee eikä kukaan jää ulkopuoliseksi.

Valokuvausluvat

Osa perheistä ei halua, että heistä otetaan valokuvia tai että kuvia julkaistaan. Valokuvausluvat onkin hyvä selvittää perheiden vanhemmilta heti kevään aluksi. Tällöin järjestäjä tietää välttää kuvausluvattomien kuvaamista ja hävittää samantien ne valokuvat, joihin heitä on vahingossa eksynyt. Toiminnan säännöllinen dokumentointi myös valokuvaamalla on sinään suositeltavaa, sillä kuvamateriaalia voi käyttää esimerkiksi toiminnan myöhempään markkinointiin ja rahoituksen hakemiseen.

Sadon kokkausta ja käsittelyä

Yhteisöllisen puutarhan sato on monesti monipuolisempaa tai erilaista kuin kaupan vihannestarjonta. Härkäpavut ja nauriit, saatika mangoldi, auringonkukan nuput ja takiaisen juuri eivät ehkä ole tuttuja monellekaan lähikaupassa ostoksensa tekevälle kaupunkilaiselle. Sadon käyttö kotona vaatii monesti perheiltä hiukan uuden opettelua, mutta palkkioksi se myös monipuolistaa ruokapöydän tarjontaa ja tuo uudenlaisia ma-

kuelämyksiä. Monesti lapsetkin innostuvat maistamaan ja syömään itse kasvatettuja vihanneksia, joihin eivät muuten koskisi.

Puutarhatoiminnassa on monenlaisia mahdollisuuksia kannustaa sadon monipuoliseen käyttöön ja hyödyntämiseen, vaikka monen mielestä monet kasvikset ovatkin parhaimmillaan suoraan penkistä nostettuna, huuhdeltuna ja naposteltuna.

Satoa jaettaessa satopöydän ääressä on hyvä paikka keskustella siitä, miten mitään satokasvia voidaan valmistaa ja säilöä. Ohjaajien kannattaa olla perillä sadon valmistusvinkeistä, jotta palstan sato saadaan hyödynnettyä parhaalla mahdollisella tavalla, eikä sitä mene hukkaan osallistujien kotonakaan. Perinteisten satokasvien osalta kannattaa muistuttaa, että myös muut kuin totut kasvinosat ovat monesti herkullista syötävää: juuresten naatit ovat hyvä aines wok-ruokiin, kukkimaan päässeiden retiisien siemenkodat ovat mehukkaan tulisia vaikkapa salaatisa ja maa-artistikan nuoret versot voi valmistaa ja nauttia parsan tapaan. Toisaalta penkkejä kitkiessä kohdataan monia syötäviä oheiskasveja vuohenputkesta pihasaunioon ja vesiheinään, joita voidaan kerätä satopöydän täytteeksi etenkin alkukesästä.

Mahdollisuuksien mukaan satoa voidaan myös valmistaa tai jatkojalostaa yhdessä. Esimerkiksi Kumpulän koulukasvitarhan perhekerhossa satoa on kerhon sadonkorjuujuhlassa wokattu yhdistyksen käytössä olevalla suurella kaasukäyttöisellä wok-pannalla. Lisäksi omenatarhan sadosta

on puristettu tuoremehua kotiin vietäväksi erään kerhoperheen lainaamalla mehupuristimella.

Puutarhatoiminnan ohella voidaan järjestää myös kokkikerhotoimintaa, jossa satoa opetellaan yhdessä valmistamaan enemmänkin. Kokkikerhoa varten voi kysellä esimerkiksi palstan läheisen koulun tai nuorisotalon keittiöitä. Ohjaajana voi toimia puutarhakerhon ohjaaja, muu ulkopuolinen ohjaaja, tai vaikkapa muutama asiasta tietävä osallistuja vuorollaan. Käytävissä olevat tilat, sadon määrä ja muut resurssit määrittävät kokkikerhotoiminnan laajuuden, mutta jo muutamasta kerhokerrasta voi olla suuri ilo varsinkin aloitteleville kotikokeille.

TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Toimintaa on aina mahdollista kehittää. Toiminnan järjestäjän ja ohjaajien omien havaintojen lisäksi kehittämisen tukena kannattaa käyttää osallistujien palautetta. Palautetta saa pitkin kesää keskusteluissa osallistujien kanssa, mutta lisäksi voidaan perustaa myös palaatelaatikko, jonka kautta voi antaa nimitöntä palautetta läpi kesän. Erityisen tärkeää on kerätä koottu palaute syksyllä toiminnan loputtua. Se voidaan tehdä paperisena kyselylomakkeena viimeisillä tapaamiskerroilla, tai samantyyppisellä e-lomakkeella, jolla myös toimintaan ilmoittautuminen tehtiin keväällä.

Toimintakauden loputtua kokemusten ja palautteiden perusteella kannattaa laatia tiivis raportti. Raportin kautta kokemukset ja toimintamallit välittyvät ohjaajilta toiminnan järjestäjille ja seuraavan vuoden ohjaajille ja lisäksi saadaan perusteltu näkemys toiminnan muutostarpeille. Toiminnan jatkoa suunniteltaessa pohjana käytetään järjestäjätahojen arvoja ja näkemystä siitä, mihin suuntaan he haluavat toimintaa kehittää. Myös raporttia kannattaa kuitenkin käyttää aktiivisesti hyväkseen.

Lukuvinkkejä

Kirjastot ja internet pursuavat materiaalia, joista voi olla hyötyä perheiden puutarhatoimintaa suunnittelevalle. Seuraavien vinkkien avulla suunnittelu-työssä voi päästä alkuun. Pääosa vinkatuista materiaaleista löytyy internetistä ja materiaalin nimi sisältää linkin kohteeseen.

PUUTARHATOIMINNAN TAUSTAKSI

Oman hyvinvoinnin lähteillä. Ohjaajan opas. Järvilehto & Kiiski (2009). Kuntoutussäätiö.

Maailma löydettävänä – 12 aistia ja havainnoiminen / Fenomenologia. van Gelder. Snellman-korkeakoulu.

Koulukasvitarhatoiminta 1900-luvulta nykypäivään Helsingissä. Laaksoharju (2012). *Kasvatus* 1/2012.

Puisto, puutarha ja hyvinvointi. Rappe, Lindén & Koivunen (2003). *Viherympäristöliitto* ry.

Green Care Finland ry (2015). • www.gcf Finland.fi

Terveyttä ruoasta. Suomalaiset ravitsemussuositukset 2014. Valtion ravitsemusneuvottelukunta (2014).

PUUTARHAN PERUSTAMINEN JA HOITO

Dodon ja muiden kaupunkiviljelytoimijoiden ylläpitämä *kaupunkiviljely.fi* -sivusto tarjoaa tiiviin tietopaketin kaupungissa viljelemisen perusteista ja taustoista.

• www.kaupunkiviljely.fi

VILJELLÄN KAUPUNGISSA. Opas yhteisö- ja pienpalstaviljelmien perustamiseen Helsingissä (Sipari & Lehtonen 2014) antaa neuvoja yhteisöllisten viljelmien perustamiseen kaupungin omistamalle maalle, mutta niitä voi hyödyntää myös muissa tilanteissa.

• www.bit.ly/1A10jvW

LUONNONMUKAINEN MAATALOUS (Rajala 2006) esittelee kattavasti ammattimaisen luonnonmukaisen viljelyn perusteita ja käytäntöjä.

• www.bit.ly/1HQgTjV

KASVA JA OPI PUUTARHASSA (Pukema 2015) selittää puutarhanhoidon perusteita selkeällä tavalla huomioiden toiminnan kohderyhmänä olevat lapset.

• www.bit.ly/1DGuqtP

VILJELYOHJAAJAN OPAS (Kaila 2010) on tehty Kumpulan koulukasvitarhan lasten viljelyleiri ohjaajille ja se sisältää viljelyneuvoja tiiviissä muodossa.

• www.bit.ly/1HQhamK

LAPIODIAGNOOSIN TEKOON voi tutustua em. Luonnonmukainen maatalous -nettikirjassa ja agronet.fi:n *Peltomaan laatutesti* -lomakkeen avulla

• www.bit.ly/1xp4Cju

Lisää lapiodiagnoosin teosta *TEHO Plus -hankkeen Kuoppatesti*-videolla:

• www.bit.ly/1DtoiaP

VILJAVUUSTESTIN TILAAMISEEN voi tutustua *Viljavuuspalvelun* verkkosivulla. Perheiden puutarhatoiminnan viljelypalstalle riittänee kotipuutarha-analyysi, jonka hinta on n. 60e.

• www.viljavuuspalvelu.fi

LASTEN TOIMINTAA PUUTARHASSA

KASVA JA OPI PUUTARHASSA (Pukema 2015) antaa viljelyn lisäksi myös monenlaisia muita vinkkejä lasten toimintaan puutarhassa.

• www.bit.ly/1DGuqtP

KASVA JA OPI PUUTARHASSA! Kumpulan koulukasvitarhan puutarhassa oppimisen suunnitelma (Pukema 2013) kertoo lapsilähtöisen puutarhatoiminnan taustoista ja toteuttamisesta

• www.bit.ly/1vBe54j

Lapsille on olemassa myös monia puutarha-aiheisia satukirjoja ja oppaita, joita voi hyödyntää toiminnassa monin tavoin. Mm. **JUTTA JA JULIUS PUUTARHAN PARISSA** (Mörö ja Nygård-Niemistö 2007), **SATOSEIKKAILU** (Nikkinen 2010) ja **MAIJAN OMA KASVIMAA** (Anderson 2000).

LEIKKEJÄ JA ASKARTELUA

Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskuksen **OIVA-ASKARTELUOPAS** kierrätys-askarteluun

• www.kierratyskeskus.fi/kadentaitopalvelu_napra/oiva-askarteluopas

Perinneleikit ry:n piha- ja liikuntaleikkivinkkejä

• www.perinneleikit.fi/leikit

Järjestäjän muistilista

ALOITUS

Mitkä ovat toiminnan tavoitteet?

Kuka/ ketkä ovat toiminnan järjestäjiä?

Onko yhteistyökumppaneita?

Mikä on kenenkin vastuualue?

Mikä on toimintamuoto (kerho, leiri tms.)?

Kenelle toiminta on suunnattu?

Missä toimintaa järjestetään?

Mikä on toiminnan aloittamisen aikataulu?

Missä toimintaa markkinoidaan?

VILJELY

Millainen on viljelymuoto (kohopenkit, lavat tms.)?

Mitä toimenpiteitä vaaditaan, jotta viljelypaikka saadaan viljelykuntoon?

Mitä työvälineitä ja materiaaleja tarvitaan?

Mistä ne saadaan?

RAHOITUS

Kuinka paljon varoja toiminnan aloittaminen vaatii?

Mistä kulut koostuvat?

Kuka osallistuu rahoitukseen?

Mistä voidaan hakea avustuksia?

OHJAUS

Kuinka monta työntekijää tarvitaan/ voidaan palkata?

Kuuluuko toimintaan viljelyn lisäksi muita osa-alueita? Mitä?

Millaisia taitoja ohjaajilta vaaditaan?

Kuinka monta osallistujaa toimintaan mahtuu mukaan?

Kuinka monta kokoontumiskertaa (kerhokertoja/ leiripäiviä tms.) toimintaan liittyy?

Kuka vastaa yksityiskohtaisesta toiminnan suunnittelusta?

TOIMINNAN DOKUMENTOINTI JA KEHITTÄMINEN

Miten toimintaa dokumentoidaan?

Millä tavoin kerätään palautetta?

Kuka vastaa toiminnan kehittämisestä?